սատիկ մեծ յանդգնք է մանկավարժի համար), եթէ վարդանեանի մէջ քանի մի կոյժ մանկավարժական հմտութեան և ընդունակութեան լինէր, բաւ. այն է, որ նա ոչ մանկավարժի ընտրութիւն ունի և ոչ մանկավարժական հմտութիւն.

Մարդոց իմ դէմ գրգռելու և դէպի իր կողմը քաշելու համար, վարդանեանը սկսում է վարժապետներին տալ նոցա չունեցած յատկութիւնները, չափազանց գովաբանել և մինչև երկինք բարձրացնել, մինչ ինքն էլ շատ լաւ գիտէ, որ բոլոր սասնցի ծայրէ ի ծայր սուտ է նա. կամենում է, նոցա առջև խունկ ծխելով առ ժամ մի նոցա սիրտը չտնել, մինչև որ հարիւները հետս աւարտէ, բայց ես ասում եմ «իր�ր է աչքատանջդ».

Վարժապետներին այդ կերպով իմ վրա «ֆիրսաբումիչ» անելը միթէ չիտակութիւն էր վարդանեանի կողմանէ.

Փ. Վարդանեան, եթէ ես ինձմէն ասէի, գիտեմ, դու չէիր հաւատալ. ուրեմն սարկաւագ եմ քու ընկերների կարծիքը կրկնել քու առջև, որն նոքա ասել են և ասում են ամէն տեղ և ամէնի առջև, ի հարկէ բացի քեզանից. Մինը ասել է, որ դու հայերէն ոչինչ չը գիտես. միւսը ասել է, որ դու ռուսերէնի մէջ տգէտ ես, երրորդը ասել է, որ դու ոչ թուաբանութիւն գիտես, ոչ աշխարհագրութիւն և ոչ պատմութիւն. Միայն քուխատաքչիդ համար ասում են թէ, իբր թէ նա ասած լինի ձեզ բառին խոսօյօ գովօռիթի փարանցուզիթ». Ահա քեզ յայտնի ապացոյց, որ քու մէջ չի կայ գիտութիւն, որով կարող լինէիր մեր Հ. դպրոցին օգուտ տալու։ Ես նշմարիա որ՝ երբ և որտեղ ցուցիր դու գիտութիւդ։ Մի քանի ամիսներ-ցիկլս թարգմանութիւններդ, թէ ոչ ստացական գիտութիւն է երեսում և ոչ բնական խելք.

Շիտակութիւն է քու կողմանէ՝ գիտութիւն չունենալ, գիտուն ձևանալ և գիտունի պաշտօն վարել։ Հոգի ունիս Աստուծոյ տալու։

Փ. Վարդանեան՝ եթէ դու չիտակ մարդ ես, ինչու հրապարակական հարցաքննութիւնների ժամանակ հանդիսական հրատարակ ես գնալանանեներին, մասնաճառներին, ճարպ հարցնողներին, տղգէտ տիրացուներին, կիսատգէտ տէրտէրներին և...քու բարեկամներին, և ոչ մի փոքրիշատ ուսումնական մարդու։ Մինչէ տգէտ մարդը կարող է գնահատել թէ աշակերտի գիտցածը և թէ վարժապետի սովորեցուցածը, և մինչ այդպիսի մարդոց զովասանքը և նոր-ակալութիւնը ամենը մարդ կարող է ընդունել դափնեայ պսակի տեղ, որն դու անում ես և որն դու պարծանքով հրատարակում ես լրագրների մէջ։

Եթէ Փ. Վարդանեանը կոմերի և ոչխարների վրա լինէր կարգած, իմ ինչ փոյթս էր՝ լաւ է կատարում պաշտօնը, թէ վատ (թէև Անգլիայումն անասուններին ես լաւ խնամում են), բայց որովհետև նա ամէն կերպ խորամանկութիւն գործ դնելով, ձեռք առնց տնօրէնութիւնը հայոց երեխաներին և որովհետև նոցա ապագայ վիճակը հաւատացած է նրա անփորձ ձեռքին, կարմ խելքին ու կասկածելի խղճմտանքին, կարող էի ես անտարբեր և սառնարիւն մնալ։

Փ. Վարդանեանը, ինչպես որ վայել էր մի ազգասէր երիտասարդի, վաղօրոք ամրացուց իւր բանը, գրաւեց տեղական տղաների հնարքը և հովանաւորութիւնը, բայց թէ գորա համար ինչ «ֆիշնաթ» գործ դրաւ, խելք ունեցողը թող հասկանայ։

Եվ, Փ. Վարդանեան, վարժարանէն, վասն զի դու հայ տղայոց բարոյական ուղղութիւն տալ չես կարող, ժողովուրդը վրդովեցուցի, վասն զի քեզ լի յարգում և առանձնայ վայելց համարել է։ Մինէ ականջիդ չի հասնում ժողովրդի անդադրում աղաղակը թէ «Շինար առաջնանէն պէտէր է, սէքթէ մեր տղաքը վարպետի սեր ունէին, կարդալները ազէկ էր, և այլն. քու դասախարսկած տղայքը որը թողից (չուանէ) փախած լրբեներեր են, քու կրթած աշակերտները տգէտներ են, և այն քու յիշած թէչէնեանը նախ որ՝ ուրիշ վարժապետների աշակերտ էր, երկրորդ՝ տասը տարի պրոս է և երրորդ՝ մի ծիծեռնիկը գարուն չի բերի։ Ուրիշի երեխայքը քեզ ու քու ազգականներդ ընծայելը, այդ քու հնարն սովորութիւնն է, որ արդէն սէջդ բնութիւն է դարձեր։ Ցոյս առ Աստուած, չուտով դու Նախիջևանի 7 եկեղեցիների չինութիւնն էլ քեզ կընծայես։ Փեղմէն ամէն բան սպասել կարելի է.

Եվ Փ. Վարդանեան, վարժասուն է, և վարժասուրը ազատ քու ձախազան (օղուանքը) ներկայութիւնէն, ապա թէ ոչ՝ Նախիջևանցին սարսռած կը լինի զուրս գալ Լիմիանայ հովանաւորութեան տակէն (նա քաղաքական միջնակարգ վարժասուն կը հիմնէ) և դու կը լինիս պատճառը մի անհալին երկպառակութեան։ Խղճացիր մեր տղոց վրայ, որոնք տարրական ուսումն ստանալու համար (այլ ես դու կանոնաւոր տալ չես կարող) սոսկալուած են, տաժանական տանջանք կրելով, օրէնք և նիցս երթալ ու գալ Ռոստովի վարժասուններն, որք առասալուը երկաթ վերսի հեռու են մեզանից։ Ես գիտեմ, դու բանդ վաղուց ամրացրել ես. ես գիտեմ, քու կապերդ ամուր են. ես գիտեմ, դու աչքաքաց մարդ ես. բայց, ասող, այդ ամէնը պատիւ բերում է քու խորամանկութեանը, բայց ոչ ուղղութեանդ։ Մի ամբողջ քաղաքի վիճակ չէ կարող զոհ երթալու մի հաղիկ մարդու փոր կշտանալուն։ Այդ անբնական է։

Ահա երկու տարի է որ՝ ամբողջ քաղաքը բարձրաձայն աղաղակում է. «վարժասուրը վատ է, աչակերտները նորա մէջ բան չեն սովորում, մէջը կարգ ու կանոն չի կայ, ուսումը տիրոջը չէ ճանչնում, և այլն. այս ասողները ոչ միայն դրսի մարդիկն են, այլ և աչակերտների ծնողքը և մինչև անգամ նոյն իսկ վարժապետները. իսկ Փ. Վարդանեանը ասում է և չատերին էլ հաւատացնում, որ վարժատան մէջ ամէն բան ջաղ սկլամէթ է»։ Ի հարկէ, եթէ նորա խօսքերը Լիմանում ես հաղած եղի կամ նագդ ստակի տեղ ընդունվի, այն ժամանակ, ոչինչ վերանորոգութիւն և բարեկարգութիւն տեղի ունենալու չէ դպրոցի մէջ։

Փ. Վարդանեան, դու ասում ես թէ՝ այսուհետև քու խօսքը Միլիվիի հետ վերջինն է, իսկ ես քեզ ասում եմ որ՝ հէնց այս օրէն է, որ Միլիվիը պիտի սկսէ Փ. Վարդանեանի բուրդը քամին տալու ու նորա ամէն մի քայլափոխին խարելու ու խարազանելու, ոչ նորա համար որ՝ Փ. Վարդանեանը լաւ կամ վատ մարդ է, այլ նորա համար, որ նա իւր կոչմանը անընդունակ և անյարմար է և այդ ծանրակշիռ պաշտօնը «ճանկել է» ոչ արժանաւորութեամբ, այլ «ֆիշտերով»

Փ. Վարդանեան, գիտես քու գալշդ Նախիջևանը ինչ օգուտ ունեցաւ։ Նորա միակ օգուտը այն է, որ դու մեր երիտասարդներին սովորեցուցիր ձիի նման, ուտելդ գեանին տրոփելով, ГАЛОПъ պարելու։ Թող վկայ բոլոր Նախիջևանն, որ ասածս սուտ է։ Ասել եմ և պիտի ասեմ, որ ոչ դու և ոչ ձեռքիդ տակ գտնուած վարժասուրը ոչ մի գոչի օգուտ տուած չէք քաղաքին և տալ ևս չէք կարող։

Քաղաքիս մէջ ձայն տարածուել է, իբր թէ Փ. Վարդանեանի ջարեկամներ խոսացել են նորան ապաստան տալու բացուելու կոկոյեան օրիորդաց վարժարանի մէջ։ Ա յ դ է ր պ ա կ ա ս, որ նա, վնասելով մեր տղայոց ապագայ վիճակը, այսուհետև ձեռնամուխ լինէր վնասելու նաև մեր խեղճ աղջիկներին։

Վերջապես ես խոսքս դարձնում եմ Փ. Վարդանեանի բարեկամներին։ Պարոններ, այդ ինչ սովորութիւն է, հէնց որ ձեր մէջէն մինը անպիտան, անօգուտ, անընդունակ, անգործ, ծոյլ դուրս եկաւ, դուք իսկոյն ախտաւոր է ք նորան քաղաքի գլուխն վարձելու, քաղաքի վրան ծանրութիւն դարձնելու, քաղաքի արիւնով ու քրտնքով կերակրելու. էլ պաշտօն մնաց, որ ձեր մէջի մարդոց չի բաժանէք, էլ մի օգտաւէտ ապրիւր մնաց, որ դուք ձեր անդամակիցներից մինի փորը չի խրեք։ Քաղաքապետն՝ ձեր մէջէն է ք ընտրում. պատգամաւոր (депутатъ) ձեր մէջի մարդոցմէն է ք ուղարկում 1000—1500 մանէթ վարձով, գանձապահ—ձեր մէջի մարդն է, երեցփոխ—ձեր մէջի մարդն է, արքունի թղթեր վարձառող—ձեր մէջի մարդն է, մասնաւոր ընկերութեան գանձապահ (ընդ նմին և գանձակալ) դարձեալ ձեր մէջի մարդն է. վերջապէս, դուք հնար գտնում է ք, օրով-ցերեկով քաղաքական բանէն, ի վնաս ժողովրդին և յօգուտ ձեր մէջի մարդուն, արդէն ոչ մի, կամ երկու, կամ երեք, այլ քանի քանի տասնեակ հաղարներ ուտեցնելու։

Այժմ հասկացար, կարդացող, թէ Միլիվիի որդիսի յօգուտները և որդիսի անձինք առնում են ձեռքերը ու դէն են ձգում։ Լուն ու մլուկն (խամաղա) էլ լուաղեղի (персидский порошокъ) հոտը չեն սիրում. այդ չէ նշանակում, որ լուաղեղը անօգուտ բան է։

Դարձեալ՝ թող ասէ մի մարդ, որ Միլիվիը իւր որդիսի և իցէ յօգուտները և որդիսի անձինք առնում են ձեռքերը ու դէն են ձգում։ Լուն ու մլուկն (խամաղա) էլ լուաղեղի (персидский порошокъ) հոտը չեն սիրում. այդ չէ նշանակում, որ լուաղեղը անօգուտ բան է։

Դարձեալ՝ թող ասէ մի մարդ, որ Միլիվիը իւր որդիսի և իցէ յօգուտները, խմբագրութիւն ուղարկելու առաջ, հարիւրաւոր մարդոց առջև կարդացած չէ և նոցա միասնյն հաւանութիւնը ստացած չէ թէ՝ ինչ որ գրած է նորա մէջ՝ բոլորը ճշմարիտ է բոլորը ժողովրդի իսկական կարիքն է *)։

Միլիվի

*) Ցոյց ենք տալիս այս նամակը և այսուհետև գիտաւորութիւն չունենք տեղ տալ «Մշակի» էջերի մէջ Նոր-Նախիջևանի ներքին կռիվներին, որոնք չեն կարող հետաքրքրել «Մշակի» ընթերցողներին, սառնասրտ։ Խմբ.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱԼԻՑ

—

19 մարտի

Կարդալով ձեր լրագրի էջերում վանի թշուառ սովատանջների համար տպված յորդորական յօդուածները, որոնք հրատարակում էին մեր ուշադրութիւնը մեր հայ եղբայրների և քոյրերի վրա, չէ կարողացայ համբերել առանց օգնելու նոցա և ես մանկահասակ լինելով, չը կարողացայ չրջել փոքրոյէ փոքրոց ժողովելու մի նշանաւոր գրամ, ուստի վճռեցի գնել իմ ձեռքս և նոքա տեսնելով իմ ջերմեռանդ արտասուքը և չը նայելով, որ նոքա այս մասին կրկին տուած էին փող, բայց յուզված սրտով նուիրեցին 11 բուբլի և ուղարկելով ձեզ այս չնչին գումարը, խնդրում ուղարկէք ուր հարկ է և խնդրեմ տպէք ձեր լրագրի մէջ նուիրատուների անունները։

Եփրեմ Սուքիասեան 3 բ., Տիկին Աննա Սուքիասեան 2 բ., Սուքիա Սուքիասեան 1 բ., Օրիորդ Վառվառա Սուքիասեան 1 բ., Օրիորդ Շուշանիկ Սուքիասեան 1 բ., Օրիորդ Սոֆիա Սուքիասեան 1 բ., Տիկին Մարգարիտա Տէր-Միքայէլեան 1 բ., Տիգրան Տէր-Միքայէլեան 1 բ.։

Աչակերտուհի Եղիսաբէթեան ուսումնարանի Սօֆիա Սուքիասեան

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱԼԻՑ

—

25 մարտի

Հայաստանի սովատանջ մեր եղբարց աղաղակը չը թողից մեզ հանգիստ, ուստի հարկադրվեցայ հանդգնակութիւն բանալ իմ սեփական կրպակի մէջ, տրատրելով իմ ընկերներին ևս օգնել ձեռնարկութեանս։ Հաւաքեցի 64 բուբլ և անա ուղարկում եմ այդ փողը նուիրատուների ցուցակի հետ միասին։

Գրիգոր Մ. Լազարեանց 5 բ., Յարութիւն Բ. Ղազարեան 3 բ., Կարապետ Պոյաջեան 2 բ., Օվանէս Մ. Նալպանտեան 1 բ., Պողոս Պետրոսեան 1 բ., Կարապետ Ագիխանեան 2 բ., Յակոբ Տէր-Մարգարեան 1 բ., Մկրտիչ Հարութեան 3 բ., Խաչատուր Դեօչոեան 1 բ., Գրիգոր Նիկողոսեան 1 բ., Ղուկաս Սամուէլեան 1 բ., Սարգիս Ինչանեան 1 բ., Աւետիս Նահապետեան 3 բ., Գրիգոր Զիմեան 1 բ., Ադէքսանդր Պապազեանց 1 բ., Յարութիւն Ասլանեան 1 բ., Յովանէս Բարազամեան 1 բ., Ռուբէն Բազրատունեան 1 բ., Վարդան Պամբուկեան 1 բ., տիկին Հռիփսիմէ Պուտուրեան 1 բ., տիկին Մարիամ Պետրոսեան 1 բ., Տիգրան Վարդանեան 3 բ., Գէորգ Պուտուրեան 3 բ., Ադէքսանդր Մ. Մելրունեան 2 բ., Սերասատցի Նուռագիշերը 2 բ., Յարութիւն Յակոբեան 1 բ., Խաչատուր Բոսպեան 2 բ., Ստեփանոս Տէր-Մարգարեան 1 բ., Գէորգ Սարգիսեան պապազեանցի 5 բ., Աւաքել Պապոյեան 3 բ., Աւաքել Մանուկեան 1 բ., Խնկիանոս Չգիլքեան 1 բ., Մ. Գէորգ Մ. Վարդանեան 1 բ., Ադէքսանդր Ղազիեան 1 բ., Զաքար Սարայտարեան 1 բ., Կարապետ Մ. Պողոսատրեան 1 բ., Մանուկ Մարտիրոսեան 1 բ., Յարութիւն Թանպաղեան 1 բ., Գրիգոր Պապոյեան 1 բ.։ Ստորագրութիւնը չարունակվում է։

Ժամագործ Գրիգոր Լազարեան

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, ապրիլի 2

Երբ մեծ. պ. Սաղաթելեանը բարեհաճեց յանձն առնել մի ազատութիւն, որով նա պիտի օրինակ լինի կոկոյեան մեծ-ազգասէր հայ երիտասարդութեան, բարոյապէս պարտաւորելով նորան գրել միւս նշանաւոր ժամանակից հայրենակիցների կեանքը, ինչպես այդ անում է այժմ պ. Սաղաթելեանը բազմահչակ կոմս Լօրիս-Մելիքովի վերաբերութեամբ, թող յարգելի կենսագիրը չը զլանայ ընդունել իմ մի նկատողութիւնը իմ անկեղծ յարգանքի հետ։ Որովհետև մեր մեծանուն հայրենակիցը նոր-նոր փայլեց իւր քաջալանական սխրագործութիւններով, որչափ և ուրիշ բարձր հերքերով, վասն որոյ յարգելի կենսագիրը թող այդ գեղեցիկ երեսոյթի պատճառը որոնէ ոչ թիֆլիսի օտարազգեաց արեան մէջ, այլ Լօրեայ գաւառի պատմական որդոց երակներում, կոկոյեան հայերի պատմութեան մէջ։ Լօրեայ գաւառը մի պայծառ բացառութիւն է եղել աւանդական Արցախի հետ, որտեղ հայը մինչև վերջի ժամանակները քաջութիւնը և ազգային ինքնաճանաչութիւնը առաջին առաքինութիւն է համարել, պատասպարելով խաների դէմ անմասնչելի սարերի վրա։

Ռուսաց յաղթական զորքերը կոկոյեանում նոր հաստատվելու ժամանակ, Ղարաբաղի և Լօրեայ մելիքները գեռ ևս գտնվում էին կիսանկախ դրութեան մէջ և նոքա անչուչտ բոլորն էլ իշխանների տիտղոս կը կրէին այսօր, եթէ Յիցիանով անմնամական հակակրութիւն չունենար դէպի հայերը։ Բայց ճանաչվելով մեր տէրութիւնից լոկ ազնուականներ Լօրեայ ինչպես և Ղարաբաղի մելիքները, պահեցին միայն ազնիւ արեան այն վեհ յատկութիւնները, որոնք արտայայտվում են այսօր նոցա հարազատ որդու—կոմս Լօրիս-Մելիքովի անձնաւորութեան մէջ։ Վասն որոյ պարտաւորութիւն եմ համարում խնդրել կոմսի կենսագրից, որ նա գտնէ մի թեթև պատճառ՝ ձգէ Լօրեայ մելիքների վրա, որոնցից ամենանուշակածը, մեր մեծանուն հայրենակիցը նորա առանձին ուխտաւորութեան նիրճէ է այսօր։

Դր. Նիկողոսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Այսօր հրատարակում ենք «Մշակի» համարը, բայց այսօր Գրիգոր Լուսաւորչի տօնի պատճառով և երկուշաբթի, ապրիլի 7-ին, Աւետման տօնի պատճառով տպարանում չեն քանում. Այդ պատճառով «Մշակի» հետևեալ № 59 երեքշաբթի օր չի հրատարակվի, այլ կը հրատարակվի չորեքշաբթի օր, ապրիլի 9-ին։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ պ. Թոմաս Մեհերեանցից ստացանք 200 բուբլ յօգուտ վանի սովատանջների, որ հաւաքվեցաւ նուիրատուութեամբ յիշեալ քաղաքում փողը մեզ հասցրած է հղել Թիֆլիսում պ. Յակոբ Մեհերեանցի ձեռքով։ Ստացանք և նուիրատուների ցուցակը։

—

Մեզ գրում են ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ հետևեալը։ «Գաւառները սկսում են հետեւել Թիֆլիսի օրինակին։ Այս օրերումս Մեծ-Ղարաբաղի վանական Ա. Մելիքեանց, որ առաջուր էր անում Դիլիջանում, վաղուց գրաւած ունէր ժողովրդի հաւատարմութիւնը և վերջին տարիներումս մեծ գումարներ պտրոք էր վերցրել։—յանկարծ այս օրերումս իրան մնանկ է յայտնում նրա պարտքը այդ օրը հաշւում էին միայն 7000 բուբլ։ Երբ պարտատէրերը ցանկացան պահանջել իրանց դրամները, պարոնը հասկանալով որ իր բոլոր կարողութիւնը պէտք է ձեռքից գնայ, ժողովում է իր բոլոր չորեքը իր բարեկամներին և իրաքանչիւրին տալիս է մուրհակներ տնային կերպով, մէկին 2000 բուբլու, միւսին 1500 բ. և այն, և ուղարկում է հաշտարար դատարանը։ Խնդիրները տալուն պէս ինքն էլ ներկայանում է առանց ծանուցագիր ըստանալու։ Ա՛ա այժմ հասցրել է պարտք 17,000 բ. գումարի։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Հեռագիրը հաղորդից, որ պապ Լեոն XIII-ը բողոք ներկայացրեց Ֆրանսիական կառավարութեանը մարտի 17-ին Ֆրանսիական կառավարութենից հրատարակված հրամանի դէմ։

Այդ հրամանը հանրապետութեան նախագահին ուղղված յայտարարութեան ձև ունի և նրա բովանդակութիւնը մօտաւորապէս հետևեալն է։

«Մեր հասարակական իրաւունքի հիմնական սկզբունքները չեն համերում, որ Ֆրանսիայում առանց կառավարութեան թոյլատրութեան հիմնվեն կանոնց կամ տպաւորագիրներց միաբանութիւններ։

«Զը նայելով օրէնքի այսպիսի պարզութեանը, Ֆրանսիայում կազմվեցան թէ կանոնց և թէ տպաւորագիրներց բազմաթիւ միաբանութիւններ։ Նոքա բազմացան մանաւանդ կայսրութեան ժամանակ և 1870 թուականի անցքերից յետոյ։ 1879 թուին Ֆրանսիա

յում 500-ից աւելի այդպիսի միաբանութիւններ կային, որոնց անդամների թիւը 22,000-ի էր հասնում»:

Հրամանը իր շարունակութեան մէջ մատնացոյց է լինում, 1845 թուի հանգուցեալ թերից և վերջին ժամանակներում կառավարութիւնից առած փոքրերի վրայ՝ այդ միաբանութիւնների ապօրինի գոյութեանը վերջ դնելու համար և հաղորդում է պատգամաւորների օրակարգը (ordre de jour), որ միաբանութեանը պարտաւորեցնում է հսկել օրէնքների կատարման վրայ:

«Այս պատճառով, ասված է հրամանի մէջ, կասրող իշխանութիւնը պարտաւոր է հանդիսաւորութեանը մէջ ցրված միաբանութիւններին ասիպել, որ նոքա հնազանդվին օրէնքներին և ներկայացնեն կառավարութեանը այն հիմունքները, որոնք նրանց գոյութեան օգտակարութիւնը հաստատէին: Հէնց որ կը ներկայացնին այդպիսի արդարացնող հիմունքներ, կառավարութիւնը կորոշի, թէ ինչ տեսակ միաբանութիւնների գոյութիւնը կարելի է համբերել:

«Արգելված միաբանութիւնների թուում կայ մի նշանաւորը, որ բացառական դրութիւն ունի: Մենք խօսում ենք եզուիտների միաբանութեան մասին, որ անդադար արգելվել է և որի դէմ միշտ բողոքել է ազգայնութեան զգացմունքը: Չը կայ այնպիսի կառավարութիւն, որ համաձայնվէր առաջարկել օրէնդիր ժողովներին թոյլ տալ եզուիտների գոյութիւնը: Ամփոփել կը լինէր առաջարկել այդ միաբանութիւններին իրանց գոյութեան համար թոյլատրութիւն տնորել կառավարութիւնից, քանի որ առաջուց յայտնի է, որ թոյլատրութիւնը չի տրվի: Ուրեմն աւելի լաւ է այժմեանից իսկ նրանց ժամանակավոր տալ, որի ընթացքում նոքա իրրև միաբանութիւններ դադարեցնեն իրանց գոյութիւնը: Կարելի են հաստատում, որ մենք կամենում ենք հաղթել առանձին անդամներին կամ նպատակ ունենք անձնական իրաւունքը ոչնչացնել: Մեր նպատակն է արգելված ընկերութիւնների ապօրինի գոյութիւնը դադարեցնելը:

Հրամանի շարունակութիւնը դադարեցնում է եզուիտների միաբանութիւնների գոյութիւնը և երեք ամիս ժամանակամիջոց է տալիս նրանց ուսումնարանները փակելու համար: Նոյնքան ժամանակամիջոց է տրվում արգելված միւս միաբանութիւններին իրանց կանոնադրութիւնները և անդամների ցուցակները ներկայացնելու և կառավարութիւնից թոյլատրութիւն խնդրելու համար:

Այս հրամանը Ֆրանսիական մասուրի կողմից զանազան ընդունելութիւն գտաւ, նայելով լրագրի ուղղութեանը: Արմատական ուղղութեան «Justice» և «Lanterne» լրագիրները այդ հրամանը բաւականացուցիչ չեն համարում և ասում են, որ նա դրական հետևանքներ չի ունենայ: Նոքա ասում են, որ եզուիտների միաբանութիւնների արգելելը և նրանց անդամներին Ֆրանսիայում ապրել թոյլ տալը ծիծաղելի է: Այդ լրագիրները ցանկութիւն են յայտնում, որ եզուիտները Ֆրանսիայից բոլորովին արտաքսվին: «Temps», «Journal des Debats», «République Française» և «Voltaire» լրագիրները հրամանից գոհ են: Կլերիկալների լրագիրները չափազանց յարձակվում են այդ հրամանի վրա:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ-ՐՈՒՄԵԼԻԱ

Ֆլիպպոպոլից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը:

Մուլլա Դուրդամ, որ Թեզոյի ապրերի մէջ եղած վերջին ապստամբութեան գլխաւոր առաջնորդն էր, կալանաւորված է իր երկու համախոհների հետ և բերված է այստեղ: Նա 65—70 տարեկան ծերունի է, խելացի և հաստատ դէմքով: Այսորերը դատարանը նրա զործը կը քննէ և վճիռ կը կայացնէ հետևեալ ութ ամիսների ընթացքում: Կապիտան Աչերօվ, որի հրամանով, ապստամբներին հալածելու ժամանակ, այրված է Բարալար գիւղը, կալանաւորված է և զինուորական դատաստանի է ենթարկված: Դատաստանը երևի նրան կարգաթացնի, որովհետև գլխաւորապէս շարի հրամանատարը և քաղաքականը հրամայել էին նրան ապստամբներին անդամ հալածել մինչև Արդա գեղի միւս կողմը: Կիրդայի մէջ ապստամբութիւնը բոլորովին նուազված է և երիցը կարող էր հանգստութիւն վայելել, եթէ զիրեկտորիայի անդամները միմեանց հետ անդադար չրկուէին: Ֆինանսների զիրեկտոր Նամդա այլ ևս չէ մասնակցում զաղտի խորհուրդի նիստերին և խիստ այլ ևս վարչութեան անդամ չէ, թէպէտ գեռ իր պաշտօնը չէ թողել: Նա ինքը հրաժարական չէ տալիս, որպէս զի սպասէ Ալիքօ-փաշային, որ նրան հրամայի հրաժարվել պաշտօնից: Գեներալ Նարիկեր նոյնպէս կուզեցաւ թէ իր պաշտօնակից Ալիքօ-փաշայի հետ և թէ բոլգարական զորքերի առաջ և բոլգարացի օֆիցերների հետ: Նա բացարձակ յայտնում է, որ միայն երկու շաբաթ կը մնայ Արևելեան-Ռումելիայի մէջ: Գլխաւոր քարտուղար և ներքին զորձերի կառավարիչ Կրեստովիչ փոխեց իր ընթացքը և ինտրիգներ է սկսել Ալիքօ-փաշայի և ժողովուրդի սիրելի Վուլկովիչի դէմ: Միւս կողմից անուանի անձնատրութիւններից և անբաւական պաշտօնեաներից կազմված մի մասնաժողով օգնում է այդ անբաւականութեանը, դրդում է յոյներին բոլգարացիների դէմ և մահմեդականներին հրահրում է ապստամբվել: Այժմ այդ մասնաժողովը աշխատում է Վասել Վուլկովիչին և ոչնչացնել նրա հեղինակութիւնը Բ. Դրան առաջ: Մասնաժողովը արդէն կարողացել է այնքան անել, որ գիրեկտորիան զրեթէ քայքայված է և զինեալ Նարիկերի հրաժարականի պատճառով թիւրքաց կառավարութիւնը անբաւական կը լինի Ալիքօ-փաշայից: Եթէ Նարիկեր հրաժարվի, նրա պաշտօնը կը յանձնվի մահմեդականութիւն ընդունած մի ռուսի: Թէ ռուս և թէ բոլգարացի օֆիցերները յայտնում են, որ նոքա աւելի ուրախութեամբ կը ծառայեն մի մահմեդականի իշխանութեան տակ, քան թէ մի եւրոպացու:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Անգլիական ազատամիտ կուսակցութեան առաջնորդ Մարկիզ Հարթինգտոնի մարտի 23-ին խօսած ընտրողական ճառի մէջ կան հետևեալ դիտողութիւններ:

«Զանազան անիարկութիւններից կարելի է ենթադրել, որ այժմեան կառավարութիւնը, եթէ պահի իր իշխանութիւնը, եւրոպական խաղաղութիւնը պահպանելու համար մասդիր է դաշնակցութիւն հաստատել Գերմանիայի և Աւստրօ-Ունգարիայի հետ: Ես կասկածում եմ, որ մենք, այդպիսի դաշնակցութեանը մասնակցելով, կարողանայինք պահպանել եւրոպական խաղաղութիւնը: Տարաբաղդաբար այժմ հանգամանքները այնպէս են, որ իւրաքանչիւր բարեկամական դաշնակցութիւն մի քանի պետութիւնների մէջ, միւս պետութիւնները իրանց դէմ ուղղված են համարում: Եթէ անգլիական կառավարութիւնը մասնակցէր Ֆրանսիայի թշնամական որ և է դաշնակցութեանը, հաւատացած եմ, որ անգլիական ժողովուրդը կը մերժէր կառավարութեան այդպիսի ընթացքը: Ինչքան էլ աշխատեն պահպանել եւրոպական խաղաղութիւնը, մենք երբէք չենք կարող ի նկատի ունենալ մի այնպիսի դաշնակցութիւն, որ թշնամական լինէր Ֆրանսիական Հանրապետութեանը...

Մարկիզ Հարթինգտոնի ճառի այս մասը արտատպելով, գերմանական լրագիրները հետևեալ կարծիքներ են յայտնում: «Մարկիզ Հարթինգտոնի վերոյիշեալ խօսքերի լոզունները, կամ կարդացողները բնականաբար պէտք է մտածեն, որ անգլիական ազատամիտ կուսակցութեան առաջնորդը համոզված է, թէ աւստրիական կամ գերմանական բաղաքականութիւնը Ֆրանսիայի վերաբերութեամբ թշնամական ուղղութեան է հետևում: Մենք կարծում ենք, որ մարկիզ Հարթինգտոնի ենթադրութիւնը սխալ է: Ինչպէս Գերմանիան, նոյնպէս և Աւստրօ-Ունգարիան ոչ շահ և ոչ ցանկութիւն ունեն Ֆրանսիայի վերաբերութեամբ թշնամաբար զործելու: Նոքա աւելի էլ չեն ցանկանում, որ Անգլիան մասնակցի այդպիսի թշնամական դաշնակցութեանը: Սխալ է նոյնպէս և այն ընդհանուր ենթադրութիւնը, իբրև թէ երկու պետութիւնների դաշնակցութիւնը առհասարակ պէտք է թշնամական նպատակներ ունենայ երրորդի վերաբերութեամբ: Ոչ Աւստրօ-Ունգարիան և ոչ Գերմանիան թշնամական դիտաւորութիւններ չունեն ոչ Ֆրանսիայի և ոչ Ռուսաստանի դէմ: Այդ երկու պետութիւնների ընդհանուր շահերը պահանջում են, որ եւրոպական խաղաղութիւնը պահպանվի և երկուսն էլ իրանց շահի համար պատրաստ են պաշտպանել այդ խաղաղութիւնը: Որքան մեզ յայտնի է մինչև այժմ ոչ ոք չէ աշխատել համոզել Անգլիային մասնակցել այդ դաշնակցութեանը խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Ժողովուրդների շահերը զուցէ պահանջում են, որ կառավարութիւնները ապահովին իրանց հպատակներին նոր պատերազմների ասարարդութիւնների դէմ, բայց ոչ Աւստրօ-Ունգարիան և ոչ Գերմանիան մտադիր չեն համոզել Անգլիային այդ մտքի մէջ և բոլորովին չեն ցանկանում բաժանել նրան Ֆրանսիայից: Կրկնում ենք, որ այդպիսի փորձ ոչ ոք չէ արել, նրա մասին մինչև անգամ չեն անարիրել: Ոչ Աւստրօ-Ունգարիա և ոչ Գերմանիա չեն համաձայնվի աշխատել, որ Անգլիայի և Ֆրանսիայի յարաբերութիւնները սառչեն: Բերլինի և Վիէննայի քաղաքականութեանը ուղղութիւն տուող մարդիկ համոզված են, որ Անգլիայի և Ֆրանսիայի բարեկամական յարաբերութիւնները նոյնքան օգտակար են եւրոպական խաղաղութեան համար, որքան Գերմանիայի և Աւստրիայի բարեկամութիւնը: Քանի որ Անգլիան և Ֆրանսիան միմեանց հետ համաձայն կը լինեն, նրանց քաղաքականութիւնը աւելի խաղաղասէր և իրաւացի կը լինի, քան թէ այն ժամանակ, երբ այդ երկու պետութիւնները միմեանցից առանձնացած կը լինեն: Այդ երկու պետութիւնները կարող են համաձայնվել միմիայն այնպիսի նպատակների վերաբերութեամբ, որոնք խելացի և եւրոպական քաղաքակրթութեան շահերին հաճեցատ կը լինեն: Քանի որ այդ երկու արևմտեան մեծ պետութիւնները ձեռք ձեռքի տուած կը զործեն, նոքա փոխադարձապէս կը զգուշացնեն միմեանց խաղաղութիւնը խանգարել և երկուսն էլ խաղաղ և քաղաքակրթող քաղաքականութեանը կը հետևեն: Այդ հանգամանքները ի նկատի ունենալով, Բերլինի և Վիէննայի կառավարութիւնները Ֆրանսիայի և Անգլիայի բարեկամութիւնը եւրոպական խաղաղութեան գրաւական կը համարեն: Մարկիզ Հարթինգտոն, եթէ լաւ ծանօթ լինէր եւրոպական քաղաքականութեան հետ, երբէք չէր ենթադրի, իբրև թէ Աւստրիա և Գերմանիա աշխատում են խանգարել Անգլիայի և Ֆրանսիայի բարեկամութիւնը: Վաղուց արդէն նրա կասված է, որ անգլիական պարլամենտի անդամների ընտրութիւնների ժամանակ, զանազան կուսակցութիւնների առաջնորդները ընտրողների առաջ եւրոպական քաղաքականութեան վրա այն տեսակէտից են նայում, որը շահեկան է իրանց կուսակցութեան համար: Դա շատ բնական է և պատահում է պարլամենտական կեանք ունեցող իւրաքանչիւր երկրի մէջ: Բայց քանի որ Անգլիայի նման մի հզոր պետութիւն իր համար նոր պարլամենտ է պատրաստում, եւրոպական պետութիւնների շահերը պահանջում են, որ նրանց քաղաքականութիւնը ոչ թէ սխալ կերպով, այլ ճշդութեամբ մեկնվի ընտրողներին:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Էրզրումից մեզ գրում են որ քաղաքի մօտակայ Միւդիրդեայ գիւղում պատահել է մի զարմանալի անցք մի սովամահ հայի տան մէջ: Այդ գիւղացի մի հայր, հանելով սովից կատաղի խելագարութեան, մորթում է իր սովից որբացած մեկ երեխին և խորոված նորան սկսում է յագեցնել սովի տանջանքը: Հարևանը լսելով մի հոտը ներս է մտնում և որդեկոր հորը գտնում է սարսափելի անցքի մէջ: Ասում են որ ուշքի գալով կատաղի սովեալը ինքը մատնում է իրան ոստիկանութեան, որը սկսել է դատել նորան ինչպէս արիւնարբու մարդասպանին:

***

Էրզրումից մեզ գրում են որ անգլիացի ագենտները մեծ եռանդով հետևել և միաւոր զորքեր են հաւաքում Հայաստանի վիրայէնեներում, ինչպէս մանմատական, այնպէս էլ քրիստոնեայ տարերքից, վճարելով իւրաքանչիւր ձիաւորին հինգ ոսկի ամիսը, իսկ հետեակին 2½ ոսկի: Ասում են որ առհասարակ կամաւոր զինուոր գրվողների թիւը չատ մեծ է և հայերը միահաւան վճռել են ուրախութեամբ գրվել կամաւոր զինուորներ այն պայմանով միայն, որ նոքա չուղարկին Հայաստանի սահմանից դուրս ծառայելու: Կառայութեան ժամանակը 7 տարի է:

***

Պարսկաստանի Սարմատ գաւառի Ղալասար գիւղից պ. Պատալ Արզումանեանց մեզ գրում է, թէ ստացել է Դաւրէժից պ. Աչէքսանդր Թամիրեանցից 20 մուման նոյն գաւառում գտնված աղքատկեցի գաղթականներին բաժանելու համար: Գաղթականների թիւը հասնում է աւելի քան 1500 հոգու:

***

Էրզրումից մեզ գրում են, որ մինչև մարտի 10-ը Պաչկիրտի գաւառում սովից մահացող հայերի թիւը հասնում է 200 հոգու: Սովը աւելի մեծ կոտորած է անում այս գաւառի քրդերի մէջ, որոնք ոչինչ չունեն ուտելու:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի: «Правит. Вѣстн.» լրագիրը հաղորդում է Թագուհու առողջութեան մասին բիւլետէնը: Մարտի 26-ից մինչև ապրիլի 1-ը, անցեալ շաբաթ Թագուհու առողջութեան մէջ նկատված բարելավվելը՝ շարունակվում էր փոքր փոփոխութիւններով: Ներկայ ամբողջ շաբաթվայ ընթացքում քունը և սնորդաքը բաւականացուցիչ էին: Այժերը նոյնչափ են պահպանվում: Սարազրեցին բժիշկներ Ալիշեվսկի և Բոտկին: Իշխան Գորչակովի առողջութիւնը լաւանում է:

ՄԱԴՐԻԴ, 2|14 ապրիլի: Այսօր առաւօտ Օսերօ գլխատված է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 ապրիլի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 93 ր., երրորդ 92 ր. 50 կ., չորրորդ 93 ր.: Ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 228 ր., երկրորդ 221 ր. 50 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր., երկրորդ 91 ր. 25 կ., երրորդ 91 ր., ոսկի 7 ր. 74 կ.: Ռուսաց 1 ռուբլ Լօնդոնի վրա արժէ 25,40 պէնս, ռուսաց 100 ռուբլ Համբուրգի վրա 216 մարկ, 25 պֆ., Փարիզի վրա 216 ֆր. 50 սանտ: Բորսայի արտամարդրութիւնը հանգիստ է:

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ